

CERCETĂRI DE TOPONIMIE ÎN RAZA COMUNEI V O R O N A

CONSTANTIN RUSU

Vorona este una dintre cele mai mari comune din nordul Moldovei și se află actualmente în județul Botoșani.

Comuna Vorona se află pe apa cu același nume, în apropierea riului Siret, pe partea stângă a acestuia.

După noua împărțire administrativă, comuna Vorona cuprinde 6 sate : 1. Vorona, centrul comunei, în care au fost incluse și vechile localități Chis-covata, Vorona Nouă și Vorona — Deal. 2. Vorona Mare ; 3. Vorona-Teodoru, în care au fost incluse și localitățile Vorona-Dobrovolscki și Holban ; 4. I-cușeni, în care au fost incluse și localitățile Protopopeni-Deal și Protopopeni-Vale ; 5. Joldești, în care a fost inclusă și localitatea Măldărăști ; 6. Poiana.

Ca vechime Vorona se înscrie printre primele localități ale Moldovei medievale. Prima atestare documentară se află într-un document din vremea lui Alexandru cel Bun, datat la 7 ianuarie 1403¹.

Poziția favorabilă a acestor locuri este asigurată de întinsele terenuri propice agriculturii, dealuri cu iamașuri și păduri, precum și de faptul că se află la întretăierea unor importante căi comerciale (valea Siretului și drumul Baia-Hîrlău). Ca urmare încă din prima jumătate a sec. al XV-lea într-un document din 1433² sînt pomenite mai multe sate pe apa Voronei care purtau în acel timp numele proprietarului lor. Schimbîndu-și adeseori proprietarii și locurile respective, în veacurile care au urmat, n-au păstrat decît în mică măsură vechea toponimie ce apare în documentele secolelor XV—XVI.

În lucrarea de față ne vom ocupa de actuala toponimie cu caracter istoric pe care am cules-o în raza comunei Vorona. Numele pîriului Vorona se pare că a împrumutat numele său și localității care s-a înfiripat inițial pe aceste locuri, conform regulii întîlnită în toponimie — că o apă cînd are în bazinul ei mai multe localități împrumută numele său și localității celei mai importante³.

Numele apei își găsește originea în limbile slave, avînd înțelesul de „cioară“, (în sens restrîns), dar și de „neagră“ în sensul mai larg al cuvîntului⁴.

Deși Iorgu Iordan presupune originea topicului Vorona în cuvîntul slav cioară⁵, noi înclinăm spre accepțiunea mai largă a cuvîntului, așa cum

¹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 47

² *Ibidem*, II, p. 594 — 596

³ Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, Ed. Acad, 1963, p. 3, nota 1

⁴ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 176

⁵ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 536

apare el în vechea slavă. Aceasta deoarece odinioară, apa Voronei curgea printr-un ținut masiv împădurit și făcea numeroase meandre și ochiuri de apă stătută, dintre care se mai păstrează și azi. Toate acestea dădeau riului un aspect întunecat, negricios, mai ales atunci când apa riului se umfla la viituri și scotea apa neagră din bălți. N-ar fi exclus ca Vorona să fie totuși un antroponim probabil de la numele unui prim proprietar al locului, un anume Vorona (Ioan cel Bătrîn de la Vorona). Pentru aceasta ar pleda forma Vorona care apare în unele din cele mai vechi documente în care este pomenit satul și apa⁶. Este greu de stabilit care a fost cel mai vechi dintre satele cu numele de Vorona. Astăzi sînt nu mai puțin de 6 localități cu diferite determinative: Vorona Mare, Vorona-Teodoru, Vorona-Vale, Vorona-Deal, Vorona-Dobrovolscki și Vorona-Nouă. Deși nici una dintre acestea nu are determinativul de „veche“ credem că aceasta este suplinit în cazul de față de determinativul „mare“ care este în acest caz opusul determinativului „nouă“⁷.

Continua dezvoltare a acestor locuri a dus la treptata desprindere a unor noi sate din prima: Vorona Mare, deși ea astăzi nu mai este cea mai mare din localitățile acestei comune. Așa au apărut localitățile Vorona-Nouă, Vorona-Deal și Vorona-Vale. Reflectînd fenomenul de apariție a unei noi pătri de proprietari agricoli în perioada modernă, în aceste locuri, odinioară proprietatea mării familii boierești Arbore⁸, sînt împărțite la sfîrșitul secolului trecut și în primele decenii ale secolului nostru între mai mulți proprietari. Așa apar în raza comunei Vorona cîteva mici localități care poartă numele proprietarilor lor: Dobrovolscki, Teodoru, Holban, Pancu. Astfel cu ocazia alegerilor pentru divanurile ad-hok, printre alegătorii direcți apare și pitarul Ion Dobrovolski ca proprietar al unei părți din Vorona⁹, iar spătarul Mihalache Holban, proprietar în zona Voronei apare printr-o pricină de judecată în 1853¹⁰. De asemenea printre marile proprietăți din această zonă erau și cele aparținînd complexului de mănăstiri Vorona, acest fapt s-a păstrat și în toponimie. De-a lungul secolelor s-au construit mai multe mănăstiri în acest loc, dintre care astăzi se mai păstrează 5. Deși ele au nume de hram diferite, în general sînt cunoscute cu numele locului Vorona. Pe parcurs și acestea vor contribui la formarea sau completarea unor toponime în raza comunei cum ar fi: Pădurea Sihăstriei, Șoseaua mănăstirii, Valea Schitului, Iazul mănăstirii etc.

Interesant este și toponimul satului Protopopeni care vine de la proprietarii a verilor mănăstirești avînd în vedere că în documente apare că acest sat ar fi fost ani în șir proprietatea mănăstirii Proboța.

Și familiile Pancu și Teodoru apar printre proprietarii de pămînt din fostul județ Botoșani¹¹, a căror nume au fost moștenite de sate din comuna Vorona.

Unele terenuri agricole, fără a fi sate, poartă amintirea foștilor proprietari, cum ar fi locul denumit „Lanul lui Baron“ fostă proprietate a familiei armenesti de origine, înobilată de imperiul austro-ungar cu titlul de ba-

⁶ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 594

⁷ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 193.

⁸ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 415

⁹ Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani, Fălticeni, 1926*, p. 42

¹⁰ *Ibidem*, p. 392 — 393

¹¹ *Ibidem*, p. 42.

ron de Capri. Tot aici includem terenurile agricole denumite Nițăști și Gordăloain.

Majoritatea numelor de locuri din raza comunei Vorona sînt antroponime, adică provin de la numele unor oameni. De fapt acestea este și categoria cea mai des întîlnită de toponime, nu numai în acest loc.

Dintre cele întîlnite aici, ne vom opri în special asupra unora care au o oarecare semnificație istorică. Astfel numele satului Vercicani vine de la boierul Vereceac, din vremea lui Alexandru cel Bun¹². Satul lui Veresceac, adică Vercicani de azi, apar prima dată în documentul din 15 octombrie 1429 prin care Alexandru cel Bun dăruiește acest sat soției sale Marina¹³.

Ulterior satul va trece în proprietatea mitropoliei Moldovei, apoi a mănăstirii Putna, fiind dăruită acesteia de Ștefan cel Mare¹⁴.

Satul Icușeni are numele de la un boier cu numele Iacuș fost proprietar al acestui sat. În listele sfatului domnesc din prima jumătate a secolului al XV-lea apar 4 boieri cu acest nume¹⁵ dar din lipsă de alte precizări ne e greu să spunem care dintre aceștia a fost proprietarul satului. În documente apare pe la 1480 cu numele de Ecușani ca fiind proprietatea pircălabului de Hotin.

Satul Joldești își trage numele de la un prodrietar cu numele Joldea, care a trăit în sec. XV, pentru că satul apare cu acest nume în timpul lui Ștefan cel Mare¹⁶.

Mihai Costăchescu crede că acest sat este totuna cu cel care apare în documente încă din anul 1433 sub numele de „Curtea Anușcăi”¹⁷, dovadă că aici și-a avut reședința o boieroaică.

Alte antroponime din comună, deși nu-și găsesc explicații în documente, au fost explicate de localnici prin diferite legende mai mult sau mai puțin plauzibile. În această categorie intră toponimele: satul Mărdărăști, dealul Stejarul lui Boancă, Fintina Dorobanțului ș.a. Timpul nu ne permite aici să reproducem legendele respective, care oricum trebuie privite cu un grad de circumspecție, dat fiind caracterul folcloric al acestora. Tot prin legende se explică și toponimele Fintina domnească de lângă satul Mărdărăști sau Stejarul lui Cuza de lângă mănăstirea Vorona. Despre Fintina domnească se spune că ar fi fost făcută de Ștefan cel Mare pe cînd trecea cu oștile pe aici și cucerii prima sa biruință asupra lui Petru Aron¹⁸.

Tradiția leagă Stejarul lui Cuza de un incident care ar fi avut loc aici, cu ocazia secularizării averilor mănăstirești din 1863, cînd chiar Cuza-vodă face o vizită inopinată mănăstirii Vorona. Toponimul „Ratușul lui Baloș” este dat ruinelor unui vechi han care s-a aflat pe șoseaua ce leagă Fălticeni cu Botoșani. Se pare că acest han a fost proprietatea vechii familii boierești

¹² N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 72 ;

M. Costăchescu *op. cit.*, I, p. 295, nota 2.

¹³ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, document nr. 91

¹⁴ *Ibidem*, p. 294

¹⁵ *Ibidem*, II, vezi indice de nume, p. 849

¹⁶ I. Bogdan, *Documente de la Ștefan cel Mare*, I, p. 230

¹⁷ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 596

¹⁸ Această legendă am povestit-o mai pe larg în Revista „Albina” nr. 1/1970

Baloș, care de altfel avea și proprietăți în această comună (toponimele Moșia lui Baloș, Pădurea lui Baloș, etc.).

Un toponim, care amintește de vestigii arheologice este punctul „Malul Țintilimului“, așezat pe malul unei vechi albie a Siretului, care a rupt malul, dezvelind urmele unei necropole.

Complexul nu a fost încă studiat de arheologi.

Tot în categoria toponimelor istorice, includem și pe cele care amintesc, prezența unor populații sau a unor persoane de neam străin în raza comunei. Încă în anul 1429 apare aici un sat numit Ungureni¹⁹, a cărui nume se pare că-l putem regăsi astăzi în Zătun (Tudora). E posibil ca această populație să fi fost de ardeleni, numiți îndeobște, în Moldova și Țara Românească, cu numele de Ungureni. De prezența unei populații slave amintește numele satului Huși, pomenit pentru prima dată într-un document de la 1463²⁰.

De asemenea mai amintim toponime ca : Podul Turcului peste apa Voronei lângă satul Vorona Nouă sau Fântina Neamțului.

Aceste toponime dovedesc că majoritatea în aceste locuri a fost populația românească deoarece ea a fost aceea care a desemnat după etnic populațiile pătrunse aici.

În fine o ultimă categorie de toponime de care ne vom ocupa se referă la unele aspecte de istorie economică, în legătură cu ocupațiile locuitorilor. Agricultură este prezentată în toponimie prin nume ca : Lanul, Cîmpu, Moșia, Dealul Viei care amintesc de practicarea viticulturii, creșterea vitelor și se atestă prin toponime ca : Imașu, Sărătura, Văcărie, Porcărie, Gîrla Oii ș.a.

Mesteșugurile legate de construcție au dat naștere unor toponime ca : Hrubă, (carieră de piatră) Humărie și Lutărie (dealuri de unde se extrage pământ bun atît pentru construcții cît și pentru confecționarea ceramicii). Chiar și ocupații secundare ca împletitul coșurilor din nuiele de răchită și din papură au dat naștere la toponime : ca Păpuriș, Valea Loziei. Chiar plantele textile sînt prezente în toponimie prin nume ca : Cînipiște, Ghileanca (baltă).

În concluzie subliniem că și studierea atentă a toponimiei poate să pună în lumină aspecte revelatoare din istoria unor locuri.

¹⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, documentul nr. 91

²⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 78